

2

Халқаро меҳнат ташкilotи ҳақида кириш сўзи, меҳнат соҳасидаги Халқаро стандартлар ва иш жойидаги асосий тамойиллар ва ҳуқуқлар

Мундарица

ХАЛҚАРО МЕҲНАТ ТАШКИЛОТИ (ХМТ) НИМА?	3
ИЖТИМОЙ АДОЛАТНИ ТАЪМИНЛАШ, МУНОСИБ МЕҲНАТНИ ТАРҒИБ ҚИЛИШ	4
Меҳнат соҳасидаги асосий таъминотлар ва ҳуқуқлар	5
ХМТНИНГ ФАОЛИЯТИ ҚАНДАЙ АМАЛГА ОШИРИЛАДИ?	7
ХАЛҚАРО МЕҲНАТ СТАНДАРТЛАРИ НИМАНИ АНГЛАТАДИ?	8
ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КОНВЕНЦИЯЛАР	10
Асосий конвенциялар	10
Бошқарув конвенциялари	11
Техник Конвенциялар	12
ХАЛҚАРО МЕҲНАТ СТАНДАРТЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ ВА ТАРҒИБ ҚИЛИШ	13
Стандартларнинг мунтазам равишда қўлланишини назорат қилиш тизими	13
Махсус процедуралар	15
Умумий таҳлилий маълумотлар	16
ХАЛҚАРО МЕҲНАТ СТАНДАРТЛАРИНИНГ ЮЗ ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАШАББУС	17
АСОСИЙ МАНБАЛАР ВА ҲУЖЖАТЛАР	18

Copyright © International Labour Organization 2020

First published 2020

Publications of the International Labour Office enjoy copyright under Protocol 2 of the Universal Copyright Convention. Nevertheless, short excerpts from them may be reproduced without authorization, on condition that the source is indicated. For rights of reproduction or translation, application should be made to ILO Publications (Rights and Licensing), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland, or by email: rights@ilo.org. The International Labour Office welcomes such applications.

Libraries, institutions and other users registered with a reproduction rights organization may make copies in accordance with the licences issued to them for this purpose. Visit www.ifrro.org to find the reproduction rights organization in your country.

Support for Implementation of the Decent Work Country Programme of Uzbekistan Project (ILO DWT and Country Office for Eastern Europe and Central Asia) & International Training Center of the ILO.

Resource Kit for the Design and Learning Activities on Labour Rights / International Labour Organization, , International Training Center of the ILO (ITC-ILO). Geneva: ILO, 2020.

ISBN: 9789220328873 (Web PDF); International Labour Organization; Fundamental Principles and Rights at Work Branch, International Training Center of the ILO. Also available in Uzbek: ISBN 9789220328880; and Russian: ISBN 9789220328897

ACKNOWLEDGEMENTS

This Resource kit was prepared by Giselle Mitton (ITC-ILO) and Olena Vazhynska (ITC-ILO). Funding for this ILO publication is provided by the United States Department of Labor (USDOL) under cooperative agreement number IL-26629-14-75-K-11 Support for Implementation of the Decent Work Country Programme of Uzbekistan Project (UZB/14/01/USA). One hundred percent of the total costs of the project is financed with Federal funds, for a total of \$6,000,000.00 US dollars.

This publication does not necessarily reflect the views or policies of the United States Department of Labor, nor does mention of trade names, commercial products, or organizations imply endorsement by the United States Government.

The designations employed in ILO publications, which are in conformity with United Nations practice, and the presentation of material therein do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of the International Labour Office concerning the legal status of any country, area or territory or of its authorities, or concerning the delimitation of its frontiers.

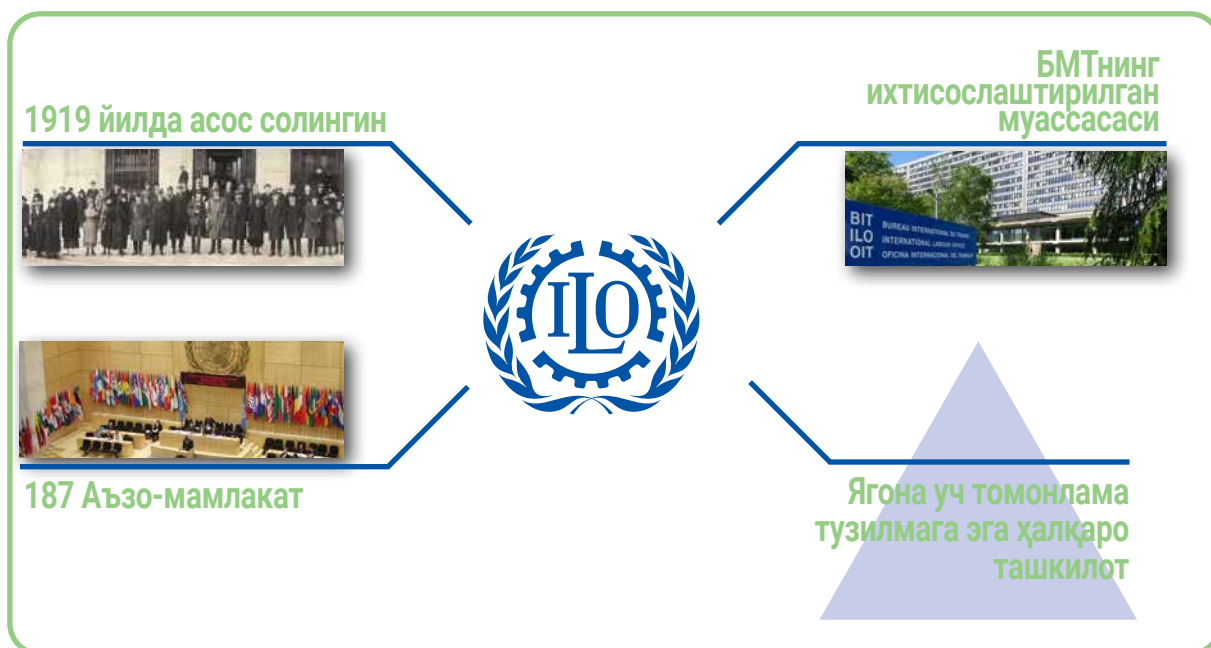
The responsibility for opinions expressed in signed articles, studies and other contributions rests solely with their authors, and publication does not constitute an endorsement by the International Labour Office of the opinions expressed in them.

Reference to names of firms and commercial products and processes does not imply their endorsement by the International Labour Office, and any failure to mention a particular firm, commercial product or process is not a sign of disapproval.

▶ ХАЛҚАРО МЕҲНАТ ТАШКИЛОТИ (ХМТ) НИМА?

Халқаро меҳнат ташкилоти (ХМТ) – Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тизимининг ихтисослаштирилган муассасаси саналади. 1919 йилда ташкил топган ХМТ ижтимоий адолат тамойилларини, халқаро тан олинган инсон ҳуқуқлари ва меҳнат соҳасидаги ҳуқуқларни илгари суришни ўз олдига мақсад қилиб қўйган. Халқаро меҳнат ташкилотининг асосчилари иқтисодий тараққиёт барча учун ижтимоий адолат, фаровонлик ва тинчлик олиб келишга қаратилган бўлишини таъминлаш учун жаҳон иқтисодиётида аниқ қонун-қоидалар заруратини англаб етганлар. Ташкилот томонидан дунёнинг турли мамлакатларининг ҳукуматлари, ишчилар ва иш берувчиларнинг вакиллари иштирокида ишлаб чиқилган ва меҳнат соҳасига оид барча масалаларни қамраб олган халқаро конвенциялар (ёки протоколлар) ва тавсияларни ўз ичига олган Меҳнат соҳасидаги асосий ҳуқуқларнинг минимал стандартлари қабул қилинди.¹

Бугунги кунда, ХМТ ноёб уч томонлама тузилмага эга бўлиб, бунда иш берувчилар ва меҳнаткашларнинг бирлашмалари (“ижтимоий шериклар”) ҳукуматларнинг сиёсий йўналиши ва дастурларини шакллантиришда улар билан тенг овозга эгадирлар. Ташкилотнинг уч томонлама тузилмаси барча иштирокчиларнинг қарашлари халқаро меҳнат стандартларида ҳам, сиёсат ва дастурларни шакллантиришда ҳам акс этилишини таъминлайди.

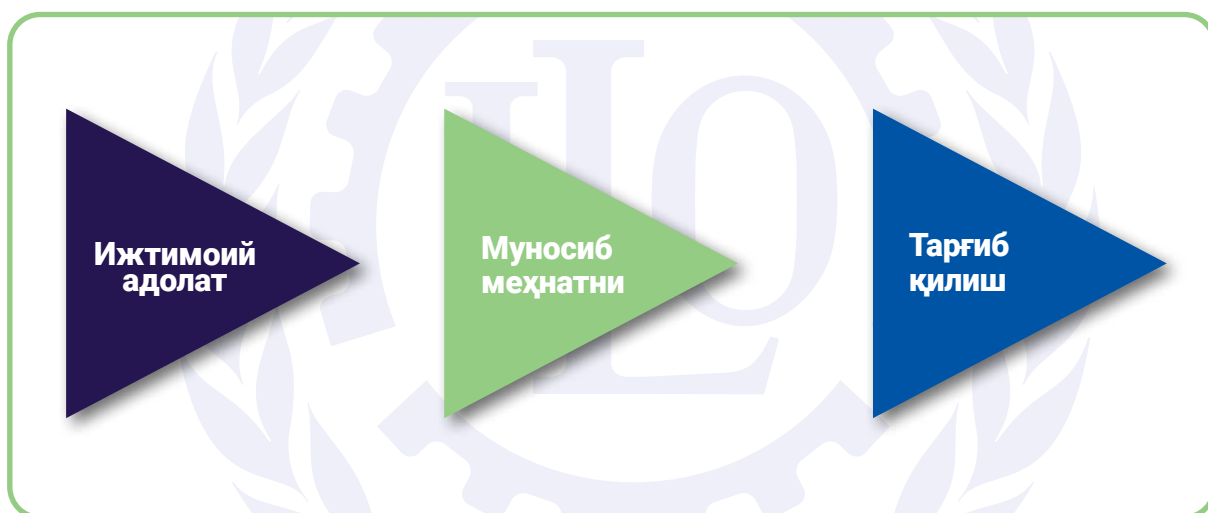
¹ ХМТ, Ўйин қоидалари, Юз йилликка бағишланган нашр (2019), 12-саҳифа

▶ ИЖТИМОЙ АДОЛАТНИ ТАЪМИНЛАШ, МУНОСИБ МЕҲНАТНИ ТАРҒИБ ҚИЛИШ

ХМТнинг ҳар бир меҳнат қилувчи эркак ва аёлнинг яратишда ўзлари ёрдам берган бойликларнинг тенг улушини тенг ҳуқуқли имкониятлар асосида талаб қилиш эркинлиги сифатида белгиланувчи ижтимоий адолатга бўлган интилиши бугунги кунда ҳам ХМТ ташкил этилган даврдаги каби долзарбдир.

Халқаро Меҳнат Ташкилотининг таъсис ҳужжатларидан бири бўлган Филадельфия декларациясининг преамбуласида акс эттирилган асосий тамойиллардан бири² - меҳнат товар эмас. Ушбу тамойил одамларга нисбатан ишлаб чиқариш манбаи ёки омили сифатида муносабатда бўлмаслик зарурати қайд этиб ўтилган. Ҳар бир шахс эркинлик, хавфсизлик ва қадр-қимматни таъминловчи шароитда меҳнат қилиш ҳуқуқига эга.

Бугунги кунда, ХМТнинг стратегик мақсади меҳнат ҳуқуқларининг таъминланишини илгари суриш, муносиб бандлик имкониятларини рағбатлантириш, ижтимоий ҳимоя чораларини кенгайтириш ва иш билан боғлиқ масалалар бўйича мулоқотни кучайтиришдан иборат.

2 Версал шартномаси, Халқаро меҳнат ташкилоти, 427-модда - https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---jur/documents/genericdocument/wcms_441862.pdf ХМТ Конституцияси - https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO 1944 йилги Филадельфия декларацияси, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти қошида ХМТни қайта тиклаш ва меҳнат товар эмас деган биринчи тамойилни тасдиқлаш - <https://www.ilo.org/legacy/english/inwork/cb-policy-guide/declarationofPhiladelphia1944.pdf>

ХМТнинг муносиб меҳнат дастури ижтимоий мулоқот, ижтимоий ҳимоя ва бандликни таъминлаш, шунингдек халқаро меҳнат меъёрларини ҳурмат қилиш орқали ҳар кимнинг муносиб иш топишга бўлган интилишларини умумлаштиради. Бу жараён самарали ва адолатли даромадни, иш жойидаги хавфсизликни ва оилаларни ижтимоий ҳимоя қилишни, шахсий ривожланиш ва ижтимоий интеграциянинг янада ёрқин истиқболларини, одамлар ўз ташвишларини изҳор этишлари ҳамда улвнинг ҳаётларига таъсир қиладиган қарорларни ташкиллаштириш ва иштирок этиш эркинлиги, имкониятлар тенглиги, барча аёллар ва эркекларга тенг ва адолатли муносабатда бўлишни кўзда тутадиган иш билан таъминлашни ўз ичига олади. Меҳнат соҳасидаги асосий тамойиллар ва ҳуқуқларни амалга ошириш ва уларга риоя қилиш муносиб иш билан таъминлашнинг устунларидан бири саналади.

Муносиб меҳнат универсал мақсадга айланиб, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги асосий декларациялар, БМТ резолюциялари ва йирик жаҳон конференцияларининг якуний ҳужжатларига киритилди. Шунингдек, у БМТнинг 2030 йилгача бўлган даврни ўз ичига олган Барқарор ривожланиш дастурининг асосида ётади (2015). Шу билан бирга, муносиб меҳнат тамойилларининг омиллари Барқарор ривожланишнинг 16 мақсадларида яққол акс эттирилган.

2008 йил июн ойида ҳукуматлар томонидан қабул қилинган ушбу декларациялардан бири бўлган ХМТнинг адолатли глобаллашув учун ижтимоий адолат тўғрисидаги декларацияси глобаллашув давридаги ХМТнинг замонавий ёндашувини акс этган. Бу бандлик, ижтимоий ҳимоя, ижтимоий мулоқот ва меҳнат соҳасидаги асосий ҳуқуқлар “ажралмас, ўзаро боғлиқ ва ўзаро қўллаб-қувватладиган” эканлигини эътироф этган ҳода, яхлит ва кўп томонлама ёндошиш заруратини таъкидлайди. Шунингдек, унда халқаро меҳнат стандартларининг роли ушбу мақсадларга ҳамда ХМТнинг низомида белгиланган мақсадларга эришиш воситаси сифатида тасдиқланади.

Меҳнат соҳасидаги асосий тамойиллар ва ҳуқуқлар³

Тарихан ХМТ қуйидаги асословчи тамойиллар ва ҳуқуқларга таяниб келган:

1. меҳнаткашлар ва иш берувчиларнинг ташкилотга бирлашиш ҳамда жамоа музокараларини юритиш ҳуқуқи;

³ Ушбу тўрт тоифадаги тамойиллар ва ҳуқуқлар ҳақида 2-Модулда батафсилроқ сўз юритилади

2. мажбурий меҳнатнинг барча шаклларига барҳам бериш;
3. болалар меҳнатини таъсирчан тақиқлаш;
4. меҳнат ва машғулотлар соҳасидаги камситишларни бартараф этиш.

1998 йилда, Халқаро меҳнат конференцияси меҳнат соҳасидаги асоссолувчи тамойиллар ва ҳуқуқлар тўғрисида ва жаҳон бозорларини очишнинг зарарли таъсирини, хусусан, глобаллашувнинг асосий меҳнат стандартларига салбий таъсирига қарши чоралар кўриш тўғрисида декларацияни қабул қилди.

Декларацияда ушбу ҳуқуқлар универсал эканлиги ва улар иқтисодий ривожланиш даражасидан қатъи назар, барча мамлакатларда яшовчи барча инсонларга нисбатан қўлланиши мумкинлиги аниқ кўрсатиб ўтилган. Унда таъкидланишича, ХМТга аъзо давлатлар (улар тегишли Конвенцияларни ратификациялагани ёки йўқлигидан қатъи назар) фақат ХМТга аъзо бўлганликларининг ўзи сабабли ҳам меҳнат соҳасидаги фундаментал принциплар ва ҳуқуқларга “риоя этишлари, уларни қўллашлари ҳамда ҳаётга сидқидилдан татбиқ қилишлари” шарт. Унда, айниқса алоҳида эҳтиёжли гуруҳлар, шу жумладан ишсизлар ва меҳнат муҳожирлари ҳақида сўз юритилиб, кейинчалик иқтисодий ўсишнинг ўзигина тенглик, ижтимоий тараққиётни таъминлаш ва камбағалликни тугатиш учун етарли эмаслиги таъкидланади. .

Бугунги кунда ушбу асоссолувчи инсон ҳуқуқларининг бузилишига қарши чоралар кўриш бўйича халқаро мажбуриятлар сақланиб қолмоқда. Асосий меҳнат стандартларига риоя қилиш ҳам эркин савдо битимларининг ошиб бораётганининг ўзига хос хусусияти саналади.

---

4 Декларацияда ХМТ Низомида ва Филадельфия декларациясида (1944) белгиланган мақсадлар, вазифалар, тамойиллар ва ваколатларни ёдга солади ва тасдиқлайди ҳамда Халқаро Меҳнат Ташкилотининг меҳнат соҳасидаги асоссолувчи тамойиллар ва ҳуқуқлар тўғрисидаги декларацияси (1998) ва ХМТнинг адолатли глобаллашув мақсадида ижтимоий адолат тўғрисидаги декларациясининг аҳамиятига этибор қаратилади (2008)

Меҳнат соҳасининг келажаги

Жаҳон миқёсидаги ўзгаришлар, шу жумладан технологик ўзгариш, меҳнат бозорида аёлларнинг фаол иштироки, савдо-сотиқнинг жадал глобаллашуви, қиймат ўзгаришидаги парчаланишлар, талаб даражасидаги иқтисодиётнинг кенгайиши, янги кўникмаларга талабнинг ошиши ва бошқалар **Меҳнат соҳасининг келажаги масалалари бўйича ХМТнинг юз йиллик ташаббусида** ўз аксини топмоқда. ХМТнинг 2019 йилда Халқаро меҳнат конференциясининг 108-сессиясида қабул қилинган **Меҳнат соҳасининг келажаги масалалари бўйича ХМТнинг юз йиллик ташаббуси** нафақат Халқаро меҳнат ташкилотининг асосий тамойилларини тасдиқлайди, балки тўлақонли, сермаҳсул ва эркин танланган иш ва барчага муносиб меҳнатни таъминловчи инсон манфаатларига йўналтирилган адолатли, инклюзив ва хавфсиз меҳнат соҳасининг келажагини изчил шакллантиришдаги ёндашувни ҳам қўллаб-қувватлайди.

ХМТ ўзининг 100 йиллик тарихи давомида меҳнат дунёсидаги кенг кўламли масалаларни қамраб олувчи ва уларни миллий миқёсда қўллашда барча турдаги муаммоларни бартараф этишга қаратилган назорат механизмларига асосланган халқаро меҳнат стандартлари тизимини ишлаб чиқди. Бугунги кунда бўлгани каби, келажақда ҳам халқаро меҳнат стандартларидан меҳнат дунёсига таъсир кўрсатадиган ўзгаришларга жавоб чоралари сифатида қўлланиш давом эттирилади.

▶ ХМТнинг фаолияти қандай амалга оширилади?

ХМТ ўз мақсадларига эришиш учун

- ▶ кенг қамровли масалаларни ўз ичига олувчи ягона назорат тизимида асосланган халқаро меҳнат стандартларини қабул қилади;
- ▶ асосий инсон ҳуқуқларини илгари суриш, меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаш, иш билан таъминлаш имкониятларини ошириш бўйича халқаро сиёсий чора ва дастурларни ишлаб чиқади;
- ▶ аъзо мамлакатлардаги ўз вакиллари билан ушбу сиёсий чораларни ҳаётга татбиқ этишда кўмак бериш мақсадида ҳамкорлик қилади; ва
- ▶ ўқув-машғулотлар, таълим ва илмий-тадқиқотлар ўтказиш билан боғлиқ фаолиятларни амалга оширади.

Халқаро меҳнат стандартларини қабул қилиш ХМТнинг Низомига кириш қисмида кўрсатиб ўтилган ижтимоий адолатни таъминлашда фойдаланадиган воситалардан биридир⁵.

ХМТ ўз фаолиятини учта асосий орган орқали амалга оширади:

Халқаро меҳнат стандартлари ва ХМТнинг кенг қамровли сиёсатини белгиладиган уч томонлама **Халқаро меҳнат конференцияси**.⁶ Ушбу тадбир ҳар йили Швейцариянинг Женева шаҳрида йиғилади. Уч томон вакиллари ўртасида фикр алмашиш учун имконият яратиш билан биргаликда, Конференция асосий ижтимоий ва меҳнат масалаларини муҳокама қилиш учун форум ролини ҳам амалга оширади.

Бошқарув органи⁷ уч томонлама ижроия кенгашидан иборатдир. Кенгаш йилига уч мартаба Женева шаҳрида йиғилади. У ХМТ сиёсати бўйича қарорлар қабул қилади, дастур ва бюджетни белгилайди, ҳамда уларни қабул қилиш учун Конференция қатнашчилари эътиборига тақдим этади. Бошқарув орган халқаро меҳнат стандартларини қўллаш устидан назорат қилишда ҳам муҳим рол ўйнайди.

Халқаро Меҳнат Бюроси⁸ ушбу ташкилотнинг доимий котибиятидир. У Бошқарув органи назорати остида ва **Бош ижроси директорнинг**⁹ раҳбарлиги остида ишлаб чиқиладиган барча фаолиятларни мувофиқлаштириш марказ ҳисобланади. Женевада жойлашган бюронинг жойлардаги тузилмалари мавжуд: жойлардаги қатор бўлимлари орқали давлат органлари, иш берувчилар ва ишчилар билан бевосита алоқалар ўрнатилади.

5 https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO

6 <https://www.ilo.org/ilc/AbouttheILC/lang-en/index.htm>

7 <https://www.ilo.org/gb/about-governing-body/lang-en/index.htm>

8 <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/departments-and-offices/lang-en/index.htm>

9 <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/ilo-director-general/lang-en/index.htm>

▶ ХАЛҚАРО МЕҲНАТ СТАНДАРТЛАРИ НИМАНИ АНГЛАТАДИ?

Халқаро меҳнат стандартлари (ХМС) давлат органлари, иш берувчилар ва ишчилар ўртасидаги муҳокамалар натижасидир. ХМС меҳнат дунёсидаги муайян бир масалани глобал даражада қандай ҳал қилиш бўйича халқаро келишувни англатади. ХМС ҳам ўз ўрнида, ташкилотнинг жойлардаги вакиллари дунёнинг турли бурчакларидаги фаолиятлари натижасида тўпланадиган билим ва тажрибани акс эттиради.

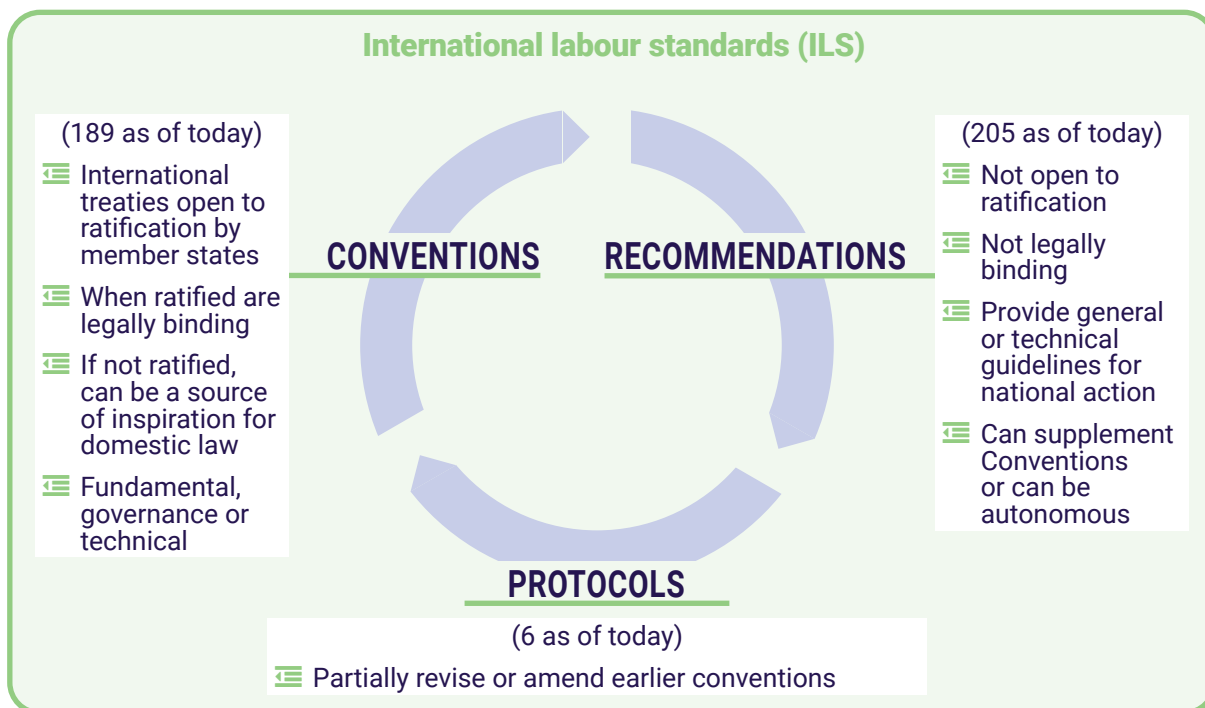
ХМСнинг универсал ва мослашувчан табиати уларни мамлакатларнинг миллий қонунчилик ва бошқарув тизимларининг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда миллий қонунларга ва амалиётга тадбиқ қилишга имкон беради. ХМСлар анъанавий равишда ҳукуматлар учун ишлаб чиқилган бўлиб, улар ўзларининг меҳнат соҳасига тегишли қонунлари ва ижтимоий сиёсий чораларни ишлаб чиқишда маъмурий тузилмаларни, шу жумладан меҳнат назорати, меҳнатни бошқариш, бандлик хизматлари ва ижтимоий ҳимо тизимини такомиллаштириш бўйича модел ва мақсад сифатида фойдаланадилар. ИЛС муносиб меҳнатга эришиш учун “синчковлик билан фаолият юритиш” жараёнини қўллаб-қувватлайдиган корпоратив ижтимоий жавобгарлик (КИЖ) ташаббусларига жалб қилинган корхоналарга, меҳнат соҳасидаги низоларни ҳал қилиш бўйича миллий судлар ва трибуналларга ёки жамоавий битимлар бўйича намуналар каби бошқа контекстларда ҳам қимматли кўрсатмалар беради. ХМС уч томонлама бўлиб, иш берувчилар ва ишчилар ташкилотлари уларни ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва амалга оширишда муҳим рол ўйнайди.

Халқаро меҳнат стандартлари қуйидагиларни ҳам ўз ичига олиши мумкин:

- ▶ **Конвенциялар**¹⁰, аъзо давлатлар томонидан ратификация қилиниши мумкин бўлган юридик жиҳатдан мажбурий халқаро шартномалар,
- ▶ **Тавсиялар**, мажбурий бўлмаган йўриқномалар, ёки
- ▶ **Протоколлар**, амалдаги конвенцияларни мослаштиришда қўлланилади.

Кўп ҳолатларда, Конвенция ратификация қиладиган давлатлар томонидан амалга ошириладиган асосий тамойилларни ўз ичига олган бир даврда,

¹⁰ ХМТ конвенциялари қуйидагича гуруҳланган: асосий конвенциялар; устуворлик ёки бошқарув конвенциялари; ва техник конвенциялар.

тегишли Тавсиялар ушбу Конвенцияни қандай қўллаш мумкинлиги тўғрисида батафсил маълумотлар беради. Тавсиялар автоном ҳам бўлиши мумкин бўлиб, бу улар бирон бир Конвенцияга боғлиқ эмаслигини англатади.

NORMLEX маълумотлар базаси халқаро меҳнат стандартлари ва уларни қўллаш бўйича тўлиқ маълумотларни тақдим этади. NORMLEX-га мурожаат қилиб, ХМТ ҳақида тўлиқ маълумот билан танишасиз:

- ▶ ХМТ Конвенциялари (бугунги кунда 190 та);
- ▶ ХМТ Тавсиялари (бугунги кунда 206 та);
- ▶ Протоколлар (бугунги кунда 6 та).

▶ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КОНВЕНЦИЯЛАР

- ▶ АСОСИЙ КОНВЕНЦИЯЛАР
- ▶ 4 БОШҚАРУВ (УСТУВОР) КОНВЕНЦИЯЛАР
- ▶ 178 ТЕХНИК КОНВЕНЦИЯЛАР

Асосий конвенциялар

ХМТ Бошқарув Органи томонидан саккизта “фундаментал” конвенциялар белгилаб берилган бўлиб, улар ўз ичига асосий тамойиллар ва меҳнат соҳасидаги ҳуқуқлар сифатида қараладиган масалаларни қамраб олган:

Уюшмаларга бирлашиш эркинлиги ва жамоавий битим тузиш ҳуқуқини самарали тан олиш

- C087** Уюшиш эркинлиги ва касаба уюшмаларига уюшиш ҳуқуқини ҳимоя қилиш - Жамоа музокараларини олиб бориш ва бирлашиш ҳуқуқи тўғрисидаги Конвенция, 1948 (No. 87)
- C098** Жамоа музокараларини олиб бориш ва бирлашиш ҳуқуқи тўғрисидаги Конвенция, 1949 (No. 98)

Зўраки ёки мажбурий меҳнатнинг барча шаклларига барҳам бериш

- C029** Мажбурий меҳнат тўғрисидаги Конвенция, 1930 (No. 29)
- P029** Мажбурий меҳнат тўғрисидаги 29-сонли Конвенцияга 2014 йилги қўшимча протокол, 1930
- C105** Мажбурий меҳнатни тугатиш тўғрисидаги Конвенция, 1957 (No. 105)

Болалар меҳнатига самарали барҳам бериш

- C138** Энг кичик ёш тўғрисидаги Конвенция, 1973 (No. 138)
- C182** Болалар меҳнатининг энг ёмон шакллари тўғрисидаги Конвенция, 1999 (No. 182)

Меҳнат ва иш турлари соҳасида камситишга барҳам бериш

- C100** Тенг ҳақ тўлаш тўғрисидаги Конвенция, 1951 (No. 100)
- C111** Меҳнат ва иш турлари соҳасида камситиш тўғрисидаги Конвенция, 1958 (No. 111)

Бошқарув конвенциялари

ХМТнинг Бошқарув органи яна тўртта Конвенцияни бошқарув (ёки устуворлик) воситаси сифатида белгилаб бериш билан бирга, аъзо давлатларни халқаро меҳнат стандартлари тизимининг фаолияти учун ушбу

Конвенцияларнинг муҳимлигини ҳисобга олган ҳолда уларни ратификация қилишга ундайди:

Бандликни таъминлаш соҳасидаги сиёсат

C122 Иш билан таъминлаш соҳасидаги сиёсат тўғрисидаги Конвенция, 1964 (No. 122)

Labour inspection

C081 Меҳнат инспекцияси тўғрисидаги Конвенция, 1947 (No. 81)

C129 Меҳнат инспекцияси (қишлоқ-хўжалиги соҳасидаги) тўғрисидаги Конвенция, 1969 (No. 129)

Tripartite consultation

C144 Уч томонлама маслаҳатлашувлар (халқаро меҳнат стандартлари) тўғрисидаги Конвенция, 1976 (No. 144)

Техник Конвенциялар

Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Техник Конвенциялари кўплаб соҳаларни қамраб олади:

Бирлашиш ҳуқуқи ва жамоа музокараларини олиб бориш ва саноат муносабатлари эркинлиги	Касбий йўналтириш ва малакасини ошириш	Оналикни ҳимоя қилиш
Мажбурий меҳнат	Меҳнат соҳасидаги ҳавфсизлик	Мигрант ишчилар
Болалар меҳнатига барҳам бериш ва болалар ва ёшларни ҳимоя қилиш	Ижтимоий сиёсат	Денгизчилар
Тенг имконият ва муносабат	Иш ҳақи	Балиқчилар
Уч томонлама маслаҳатлашув	Иш соатлари	Порт ишчилари
Меҳнат бошқаруви ва инспекцияси	Иш жойидаги меҳнат хавфсизлиги ва гигиена	Маҳаллий ва қабилаларга мансуб халқлар
Иш билан таъминлаш ва мансаб поғоналарида ўсиш сиёсати	Ижтимоий ҳимоя	Ишчиларнинг муайян тоифалари

▶ ХАЛҚАРО МЕҲНАТ СТАНДАРТЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ ВА ТАРҒИБ ҚИЛИШ

ХМТ Низомининг 19-моддасига мувофиқ, халқаро меҳнат стандартлари қабул қилингандан сўнг, аъзо давлатлар тегишли қонунчилик ёки бошқа ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларни қабул қилиш учун уларни ваколатли органларга (масалан, парламентга) топширишлари талаб этилади. Юридик кучга эга бўлган Конвенциялар, кейинчалик ратификация қилиш учун кўриб чиқилиши мумкин. Конвенция уни ратификация қилган мамлакат учун одатда ратификация қилинганидан бир йил ўтгач кучга киради. Айтиш шунинг каби тартиб Протоколлар учун ҳам амал қилади.

Ратификация аъзо-мамлакатларнинг қуйидаги мажбуриятларини англатади

- (i) Конвенция талабларини миллий қонунчилик ва амалиётга жорий қилиш ва
- (ii) вақти-вақти билан унинг қўлланилиши тўғрисида ҳисобот бериш.

Ратификация қилиш жараёнидан кейинги Халқаро меҳнат стандартларини қўлланишини назорат қилиш ХМТга аъзо давлатларга ижтимоий мулоқот ва техник ёрдамнинг турли шакллари орқали яхшилаш мумкин бўлган соҳаларда кўмак бериш имкониятини яратади.

6.1 Стандартларнинг мунтазам равишда қўлланишини назорат қилиш тизими

Конвенцияни ратификация қилгандан сўнг, мамлакат халқаро меҳнат стандартларининг миллий миқёсда қўлланилишини таъминлаш учун жавобгар бўлган доимий назорат тизимига риоя этиши талаб этилади.

Ҳар уч йилда, давлат органлари ўзлари томонидан ратификация қилинган **саккизта асосий ва тўртта бошқарув Конвенцияларининг** бирини қонунчиликда ва амалда қўллаш бўйича амалга оширилган чоралар ҳақида ҳисобот беришлари шарт.

Ҳар олти йилда, техник Конвенциялар бўйича ҳисоботлар тақдим этилиши белгилаб қўйилган.

Конвенцияларнинг қўлланилиши тўғрисида ҳисобот қисқароқ вақт ичида ҳам талаб қилиниши мумкин. Давлат органларидан ҳисоботларнинг нусхалари иш берувчилар ва ишчиларнинг вакиллик ташкилотларига тақдим этилиши талаб қилинади. Иш берувчилар ва ишчилар ташкилотлари ҳукуматнинг ҳисоботларига шарҳ беришлари ёки ратификация қилинган конвенцияларни қўллаш бўйича ўз фикрларини бевосита Халқаро Меҳнат Бюросига тақдим этишлари мумкин.

Жалб қилинган ХМТнинг икки органи:

- ▶ Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича экспертлар қўмитаси (CEACR)¹¹
- ▶ Халқаро меҳнат конференциясининг Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича уч томонлама қўмитаси (CAS)¹²

Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича экспертлар қўмитаси мавжуд бўлган ҳисоботларни ва бошқа маълумотлар ва ҳужжатларни кўриб чиқади ва аъзо давлатларга икки турдаги шарҳлар беради:

Кузатувлар

- ▶ Ўз мажбуриятларини жиддий ёки узоқ давр давомида бажармаслик ҳолатларда қўлланилади.
- ▶ Шунингдек, талаб этилган ҳолларда, муайян масалалар бўйича ютуқларни таъкидлаши мумкин.
- ▶ Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича экспертлар қўмитасининг йиллик ҳисоботида акс эттирилади.

Бевосита мурожаат қилиш

- ▶ Техник саволларга тегишли бўлганда ёки қўшимча маълумот талаб этилганда.
- ▶ Бирламчи ҳисоботларни текшириш учун ҳам фойдаланилади
- ▶ Улар Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича экспертлар қўмитасининг йиллик ҳисоботида акс эттирилмай, балки бевосита маъсул давлат органларига, иш берувчилар ва ишчилар ташкилотларига тақдим этилади.

11 <https://www.ilo.org/global/standards/applying-and-promoting-international-labour-standards/committee-of-experts-on-the-application-of-conventions-and-recommendations/lang-en/index.htm>

12 <https://www.ilo.org/global/standards/applying-and-promoting-international-labour-standards/conference-committee-on-the-application-of-standards/lang-en/index.htm>

NORMLEXда интернет орқали кузатиш ва бевосита мурожаат этиш учун имкониятлар мавжуд.¹³

Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича экспертлар қўмитасининг йиллик ҳисоботи Халқаро меҳнат конференциясининг Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича уч томонлама қўмита эътиборига муҳокама қилиш учун тақдим этилади. Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича уч томонлама қўмита ҳисоботни уч томонлама кўриб чиқади ва кетма-кет муҳокама қилинадиган кузатувларни танлайди (24 алоҳида ҳолат). Ушбу кузатувлар йўналтирилган давлат органларига, одатда давлат органларига муаммони бартараф этиш учун муайян чоралар кўришни ёки турли ҳилдаги миссияларни ёки техник ёрдамни қабул қилишни тавсия қилувчи хулосалар қабул қилувчи Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича уч томонлама қўмитага маълумот тақдим этиш тавсия этилади.

6.2 Махсус процедуралар

ХМТнинг назорат қилиш тизими кўп қиррали саналади. Шунингдек, у давлат органларига қарши қонунбузарликлар ҳақидаги даъволарга асосланган учта махсус процедураларни ўз ичига олади.

- 1. Вакиллик қилиш тартиби¹⁴** (ХМТ Низомининг 24 ва 25-моддалари) иш берувчилар ёки ишчилар ташкилотлари томонидан ҳар қандай аъзо давлат томонидан ратификация қилинган конвенцияга риоя қилмаслик ҳолатида қўлланиши мумкин.
- 2. Шикоятларни кўриб чиқиш тартибидан¹⁵** (ХМТ Низомининг 26-29 ва 30-34-Моддалари) аъзо давлатга нисбатан бошқа аъзо давлат томонидан ратификация қилинган худди шу конвенциянинг талабларини бажармаганлиги учун Халқаро меҳнат конференцияси ёки Бошқарув органининг делегати фойдаланилиши мумкин.
- 3. Уюшмаларга бирлашиш тартиби¹⁶** тегишли конвенциялар ратификация қилинишидан қатъий назар, уюшмалар ва жамоавий битимлар тузиш эркинлигининг бузилганлиги тўғрисидаги шикоятларни Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича

¹³ <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en>

¹⁴ <https://www.ilo.org/global/standards/applying-and-promoting-international-labour-standards/representations/lang-en/index.htm>

¹⁵ <https://www.ilo.org/global/standards/applying-and-promoting-international-labour-standards/complaints/lang-en/index.htm>

¹⁶ <https://www.ilo.org/global/standards/applying-and-promoting-international-labour-standards/committee-on-freedom-of-association/lang-en/index.htm>

экспертлар қўмитаси(СЕАСР) томонидан кўриб чиқиш имконини беради.

6.3 Умумий таҳлилий маълумотлар

ХМТ Конституциясининг 19-моддаси, Бошқарув органининг талабига кўра, аъзо давлатлардан муайян ратификация қилинмаган конвенциялар ёки тавсияларида акс эттирилган бирон бир меъёрларини амалга ошириш учун қабул қилинган чоралар тўғрисида ҳисобот беришни ва муайян бирор бир Конвенцияни ратификация қилинишига тўсқинлик қилаётган ёки уни кечиктираётган ҳар қандай тўсиқларни кўрсатишни талаб қилади. Иш берувчилар ва ишчилар ташкилотлари ҳам изоҳ бериш ҳуқуқига эгалар.

Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича экспертлар қўмитаси ҳар йили танланган мавзу бўйича миллий қонунчилик ва амалиётга асосланган кенг қамровли шарҳланган Умумий таҳлилий маълумотларни нашр этади. Умумий таҳлилий маълумотлар халқаро меҳнат стандартларининг таъсирини ўрганиш, давлат органлари томонидан уларни қўллашда юзага келган қийинчиликларни таҳлил қилиш ва тўсиқларни енгиб ўтиш усулларини аниқлаш имкониятини беради.

1985 йилдан бери чоп этиб келинаётган Умумий таҳлилий маълумотларни NORMLEX орқали олиш мумкин.

1985	Меҳнат инспекцияси	1993	Оилавий мажбуриятлари бўлган ишчилар
1986	Тенг иш учун тенг иш ҳақи	1994	Уюшмаларга бирлашиш ва жамоа шартномалари тузиш эркинлиги
1987	Иш жойидаги хавфсизлик	1995	Ассосиз ишдан бўшатишдан ҳимоя қилиш
1988	Меҳнат ва касб соҳасидаги тенглик	1996	Меҳнат ва касб соҳасидаги тенглик
1989	Кекса ёшдаги ижтимоий ҳимоя	1997	Меҳнат соҳасини бошқариш
1990	Савдо кемаларидаги меҳнат стандартлари	1998	Касбий реабилитация қилиш
1991	Инсон ресурсларини ривожлантириш		
1992	Энг кам иш ҳақи		

- 1999 Мигрант ишчилар
- 2000 Уч томонлама маслаҳат
- 2001 Саноат корхоналаридаги аёлларнинг тунги иши
- 2002 Порт меҳнати
- 2003 Иш ҳақини ҳимоя қилиш
- 2004 Бандликка кўмаклашиш
- 2005 Иш соатлари
- 2006 Меҳнат инспекцияси
- 2007 Мажбурий меҳнатга барҳам бериш
- 2008 Давлат шартномалардаги иш бўйича изоҳлар
- 2009 Меҳнат хавфсизлиги ва гигиена талаблари
- 2010 Иш билан таъминлаш воситалари
- 2011 Ижтимоий ҳимоя воситалари
- 2012 Асоссолувчи Конвенциялар
- 2013 Меҳнат муносабатлари (давлат хизмати) ва жамоавий музокаралар
- 2014 Энг кам иш ҳақини белгилаш воситалари
- 2015 Уюшмаларга бирлашиш ҳуқуқи ва қишлоқ хўжалиги корхоналари ишчилари ташкилотлари
- 2016 Мигрант ишчиларни ҳимоя қилувчи воситалар
- 2017 Меҳнат хавфсизлиги ва гигиенасини таъминлашга қаритилган воситалар
- 2018 Иш соатларини назорат қилиш воситалари
- 2019 Ижтимоий ҳимоя қилишнинг энг кам талаблари бўйича тавсиялар, 2012 (No. 202)

ХАЛҚАРО МЕҲНАТ СТАНДАРТЛАРИНИНГ ЮЗ ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ТАШАББУС

ХМТнинг 100 йиллиги арафасида, ХМТ Стандартлар Ташаббусини жорий қилди. Унинг асосий мақсади халқаро меҳнат стандартларининг, айниқса меҳнат дунёсининг ўзгарувчан моделлари шароитида, долзарблигини ошириш ва обрўли назорат тизимидаги уч томонлама маслаҳатлашувнинг ролини мустаҳкамлашдан иборатдир.

АСОСИЙ МАНБАЛАР ВА ҲУЖЖАТЛАР

- ▶ **NORMLEX** - бу халқаро меҳнат стандартлари (ратификациялар тўғрисидаги маълумотлар, ҳисобот талаблари, ХМТ назорати органларининг изоҳлари ва бошқалар), шунингдек, миллий меҳнат ва ижтимоий хавфсизлик қонунчилиги тўғрисидаги маълумотларни бирлаштирган уч тилли (инглиз, француз ва испан) маълумотлар базаси. Ушбу база мавзулар бўйича тўлиқ ва фойдаланишда қулай бўлган маълумотларни тақдим этиш учун яратилган.
<https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:1:>
- ▶ **NATLEX** - меҳнат, ижтимоий таъминот ва инсон ҳуқуқларига оид қонунлар бўйича уч тилли маълумотлар базаси (инглиз, француз ва испан тиллари ва жуда кўп матнлар асл тилда ёзилган) саналади. Унда 196 мамлакатдан, 160 дан ортиқ ҳудудлар, вилоятлар ва бошқа тузилмаларидан олинган 90 мингга яқин қонун ҳужжатлари мавжуд.
https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.home?p_lang=en
- ▶ **ХМТ НИЗОМИ**
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO
- ▶ **Конвенциялар ва Тавсиялар**
<https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12030::NO::>
- ▶ **Конвенциялар ва Тавсияларни қўллаш бўйича Экспертлар қўмитасининг ҳисоботлари (CEACR)**
<https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/>
- ▶ **Стандартларни қўллаш бўйича Конференция қўмитасининг маърузалари (CAS)**
https://www.ilo.org/global/standards/information-resources-and-publications/WCMS_190528/lang-en/index.htm
- ▶ **Ваколатхоналар рўйхати (ХМТ Низомининг 24-моддаси) ва уларни таҳлил қилган қўмиталарнинг ҳисоботлари**
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:50010::NO:50010:P50010_ARTICLE_NO:24
- ▶ **Текширув ва шикоятларни кўриб чиқиш бўйича комиссиялар рўйхати (ХМТ Низомининг 26-моддаси)**
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:50011::NO:50011:P50011_ARTICLE_NO:26

- ▶ Уюшмаларга бирлашиш эркинлиги бўйича қўмитанинг ҳисоботлари (CFA)
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/genericdocument/wcms_159872.pdf
- ▶ Халқаро меҳнат ташкилоти (ХМТ, 2019, Инг / Рус тилларида) билан таништириш https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/WCMS_374809/lang-en/index.htm